

УДК 331.101.6

С.І. Сергійчук, викладач

П.М. Карась, доц., канд. екон. наук

Л.О. Гришина, доц., канд. екон. наук

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

ЕТАПИ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКІВ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ВІДПОВІДНО ДО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

Визначені загальноприйняті вимоги до показників і методів аналізу й оцінки продуктивності праці. Обґрунтовано, що показники продуктивності праці, повинні бути взаємопов'язані з конкурентоздатністю підприємства на зовнішньому ринку. Представлено принципіві вимоги щодо удосконалення методичних рекомендацій з розрахунку показників продуктивності праці, які базуються на інтеграційному підході управління продуктивністю праці.

Определены общепринятые требования к показателям и методам анализа и оценки производительности труда. Обосновано, что показатели производительности труда, должны быть взаимосвязаны с конкурентоспособностью предприятия на внешнем рынке. Представлены принципиальные требования относительно усовершенствования методических рекомендаций по расчету показателей производительности труда, которые базируются на интеграционном подходе управления производительностью труда.

The standard requirements to indicators and methods of the analysis and a labour productivity estimation are specified. It is proved that labour productivity indicators, should be interconnected with competitiveness of the enterprise in a foreign market. Basic requirements concerning improvement of methodical recommendations about calculation of indicators of labour productivity which are based on the integration approach of management of labour productivity are presented.

Ключові слова: продуктивність праці, конкурентоздатність підприємства, інтеграційний підхід з управління продуктивністю праці.

Постановка проблеми. Через нестабільність зовнішнього середовища, значну залежність національної економіки від іноземних інвестицій і кредитів, а також обмеженість внутрішніх факторів економічного зростання, підвищення ефективності національної економіки в цілому та на окремому машинобудівному підприємстві залежить від використання інтенсивних факторів (насамперед, від підвищення продуктивності праці). Без відповідного аналізу й оцінки даного показника неможливо відповідно визначити й ступінь економічного зростання.

Не можна виокремлювати показник підвищення продуктивності праці з ряду інших показників ефективності економіки, як робили багато років, і вважати його найголовнішим та найважливішим. Використання тільки лише фінансових показників й фінансових результатів для оцінки виробничо-господарської діяльності машинобудівного підприємства, і прагнення забезпечити високий прибуток неминуче призведе до втрати позицій прибутковості в майбутньому. Однак сьогодні існує певний розрив між необхідним рівнем дослідження проблем виміру продуктивності праці і реальним станом їх наукового й практичного вирішення. Українське машинобудування, промисловість та держава в цілому вже майже не використовуює показники продуктивності праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні проблеми управління продуктивністю праці знайшли своє відображення в основоположних роботах науковців минулого: А. Сміта, Р. Оуена, Ч. Беббіджа, О. Конта, Н. Сеніора, Ф. Тейлора, Г. Емерсона, А. Файоля, Ф. Гілберта, Б. Сзема, Ф. Бастиа, К.Маркса. Серед сучасних вчених-економістів суттєвий внесок в розвиток теорії й практики зробили: Д.Скот Синк, Д.Кендрик, Е.Деннісон, С.Фабрикант, Р.Солоу, Д.МакГрегор, Т.Питерс, Р.Уотермен, М.Х. Маскон, П.Друккер, Д.П.Богиня, І.К.Бондар, Р.В.Гаврилов, Б.М.Генкин, О.Е.Германова, А.М.Колот, М.Абрамович, І.І.Прокопенко.

Постановка завдання. Удосконалити основні етапи розрахунку показників продуктивності праці, відповідно до інтеграційного підходу управління продуктивністю праці, які містять розрахунки показників продуктивності на різних рівнях національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на результати досліджень вітчизняних та закордонних вчених можна визначити загальноприйняті вимоги до показників і до методів аналізу й оцінки, згідно з функціональним призначенням й галуззю застосування показників продуктивності праці. Ці існуючі підходи щодо вимірювання і оцінки продуктивності праці спрямовані, як правило, на наступні дії:

порівняння і зіставлень питомих витрат часу на виготовлення різних видів продукції та на надання послуг різних видів;

виявлення й використання резервів живої праці;

визначення обґрунтованої потреби в робочих кадрах;

визначення розмірів оплати праці працівників;

визначення виробничого потенціалу об'єкта управління;

аналізу ефективності виробництва на відповідних рівнях управління.

Дане функціональне призначення й дана сфера застосування продуктивності праці визначає наступні вимоги: наявність лише мінімально можливих відхилень від її середньої величини; максимальну об'єктивність, можливість перевірки й повторного огляду; універсальність у застосуванні; можливість зведення й порівнянності; адекватність кінцевим результатам діяльності виробничої одиниці або економічного об'єкта; мінімальний вплив витратних складових у розрахунку показника; усунення впливу інфляції; можливість проведення структурних перетворень і виділення в загальному показнику частки живої праці основних, допоміжних й обслуговуючих робітників [1, 5, 7].

Сучасні умови господарювання автоматично припускають, що при розрахунках обсягів продукції (робіт, послуг) і продуктивності праці повинні прийматися тільки необхідні (реалізовані) обсяги продукції й

послуг. Крім того, в умовах ринку варто враховувати наявність взаємозв'язку з рівнем і динамікою показників прибутку й рентабельності [4].

Для забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання потрібно використовувати інший підхід до аналізу продуктивності праці, який ґрунтується на двох умовах:

обчислювати й аналізувати продуктивність праці в рамках загальноприйнятої статистичної концепції її виміру;

обчислювати й аналізувати продуктивність праці в рамках нетрадиційної, розширеної концепції, коли випуск продукції вимірюється не тільки обсягом продукції, але й її результатом, отриманим від реалізації продукції споживачеві.

За для забезпечення конкурентоспроможності економіки продуктивність вже характеризується не тільки вмінням виробляти якнайбільше продукції, але й здатністю випередити якнайшвидше своїх конкурентів у виготовленні принципово нової в технічному відношенні, високоякісної продукції. У цих умовах приватним показником продуктивності праці може стати показник, що характеризує "кількість нових товарів, що вироблені за одиницю часу" або "час, який витрачається на вихід товарів на ринок і знаходження споживача" [7].

Показники продуктивності праці, особливо у високотехнологічних галузях, таких як машинобудування, повинні бути взаємопов'язані з конкурентоздатністю підприємства на зовнішньому ринку, серед яких можуть використовуватися наступні [1]:

питома вага високотехнологічної продукції машинобудівного підприємства в загальному обсязі промислового експорту галузі;

питома вага високотехнологічної продукції машинобудівного підприємства в зовнішньоторговельному експорті галузі, зокрема, виникла необхідність введення показників регіональної продуктивності праці.

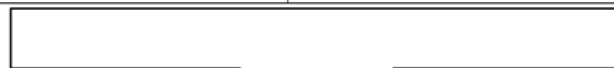
Це актуалізується в наслідок негативного впливу світової економічної кризи, що зумовило необхідність формування принципово

нових підходи до планування, аналізу, виявленню резервів і до управління продуктивністю праці на всіх рівнях управління: на підприємстві, галузях та регіонах, на рівні національної економіки в цілому, а також для проведення міжнаціональних співставлень. Продуктивність праці в сучасних умовах не є самоціллю, а лише засобом реалізації національної стратегії – підвищення конкурентоздатності України. Тому логічно розглядати їх одночасно. Також одночасно необхідно розглядати їх на національному й регіональному рівні, та на рівні окремих машинобудівних підприємств, оскільки треба аналізувати всі, без винятку, фактори зростання продуктивності праці – як зовнішні, так і внутрішні.

В Україні виникають певні труднощі з проведення аналізу показників продуктивності праці, оскільки як такі вони не наводяться у відповідних державних статистичних даних. Однак існують "Тимчасові методичні рекомендації з розрахунку продуктивності праці в цілому по економіці та за видами економічної діяльності", які розроблено з метою розрахунку цього показника на двох рівнях [8]. Вони формують загальні підходи до визначення показників продуктивності праці: на національному рівні, за видами економічної діяльності, а також для міжнародних порівнянь. Недоліком цих методичних рекомендацій є відсутність регіонального аналізу рівня продуктивності праці згідно з розробленими концептуальними підходами щодо управління продуктивністю праці.

На рис. 1 схематично представлено принципові вимоги щодо удосконалення методичних рекомендацій щодо розрахунку показників продуктивності праці, які базуються на інтеграційному підході управління продуктивністю праці. Органи виконавчої влади, наукові інститути та інші установи в межах своєї компетенції можуть використовувати ці методичні рекомендації для оцінки рівня та динаміки продуктивності праці, та, відповідно, вироблення управлінських рішень щодо підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва, управління людськими ресурсами, оцінки пріоритетності галузей тощо.

Етапи проведення розрахунків згідно розроблених методичних рекомендацій розрахунку продуктивності праці	
I. Розрахунок продуктивності праці на рівні національної економіки	
1. Продуктивність праці на рівні національної економіки в постійних або фактичних цінах	2. Індекс продуктивності праці в відповідному періоді, для якого проводиться розрахунок
II. Розрахунок продуктивності праці на регіональному рівні	
1. Регіональна продуктивність праці	2. Індекс продуктивності праці на рівні окремого регіону, для якого проводиться розрахунок
III. Розрахунок продуктивності праці за видами економічної діяльності	
1. Продуктивність праці за видами економічної діяльності	2. Індекс продуктивності праці відповідного виду економічної діяльності
IV Розрахунок показників продуктивності праці на мікрорівні	
V. Розрахунок показників продуктивності праці для міжнародних порівнянь	
1. Показники ВВП за паритетом купівельної спроможності відносно кількості зайнятих	2. Відносний показник продуктивності праці для міжнародних порівнянь
VI. Розрахунок прогнозних показників продуктивності праці на рівні національної економіки	
1. Прогнозне значення продуктивності праці на рівні національної економіки	2. Прогнозне значення індексу продуктивності праці на рівні національної економіки

Мета проведення розрахунків
<ul style="list-style-type: none"> - розробка ефективного механізму управління продуктивністю праці на відповідних рівнях управління; - обґрунтоване прийняття управлінських рішень щодо підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва; - розробка заходів щодо ефективного управління людськими ресурсами, - формування ефективною ціновою політики; - обґрунтування оцінки пріоритетності галузей та інш.

Рис. 1. Структурна модель визначення продуктивності праці відповідно до інтегрованої концепції управління продуктивністю праці

Розрахунки продуктивності праці на національному рівні та за видами економічної діяльності здійснюються на підставі офіційних даних статистичного обліку Державного комітету статистики України (ДКСУ)

[2]. Розрахунок продуктивності праці на національному рівні у прогностному періоді здійснюється на підставі прогностичних даних.

На рівні національної економіки розраховується продуктивність праці в постійних або фактичних цінах періоду, а також індекс продуктивності праці в відповідному періоді (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік показників та джерел інформації для розрахунку продуктивності праці на рівні національної економіки [8]

Найменування показника	Одиниця виміру	Умовне позначення	Джерело інформації
Валовий внутрішній продукт в економіці в цілому в постійних, або фактичних цінах періоду, для якого проводиться розрахунок (t)	млн. грн.	ВВП _t	статистичний збірник "Національні рахунки України" ДКСУ
Кількість зайнятого населення періоду, для якого проводиться розрахунок (t)	тис. осіб	КЗ _t	результати вибіркового обстеження населення з питань економічної активності ДКСУ
Продуктивність праці на рівні національної економіки в постійних або фактичних цінах періоду, для якого проводиться розрахунок (t)	грн./чол.	ПЕ _t	$ПЕ_t = ВВП_t / КЗ_t$
Продуктивність праці в постійних цінах у попередньому періоді (t-1)	грн./чол.	ПЕ _{t-1}	–
Індекс продуктивності праці за період, для якого проводиться розрахунок (t)	коэф.	ІПЕ _t	$ІПЕ_t = ПЕ_t / ПЕ_{t-1}$

Продуктивність праці на рівні національної економіки доцільно розраховувати як відношення валового внутрішнього продукту (ВВП) в економіці в цілому до кількості зайнятих. Відповідно до отриманих абсолютних показників продуктивності праці у постійних цінах, розрахованих для цілей проведення динамічного аналізу, з аналітичною

метою розраховуються відносні показники, що характеризують зміну продуктивності праці в часі.

Розрахунки відносного показника продуктивності праці на макроекономічному рівні визначаються як відношення продуктивності праці в періоді, для якого проводиться розрахунок, до продуктивності праці в попередньому періоді. Розрахунки ВВП в постійних цінах здійснюються згідно з міжнародними стандартами методом ланцюгових індексів.

Аналогічним способом пропонується впровадити розрахунок продуктивності праці на регіональному рівні. Її доцільно розраховувати як відношення ВРП відповідного регіону до кількості зайнятих в регіоні (табл. 2):

$$ПР_t^i = ВРП_t^i / КЗР_t^i, \quad (1)$$

де $ВРП_t^i$ – валовий регіональний продукт в i -му регіоні в постійних цінах для цілей проведення динамічного аналізу продуктивності праці, або ВРП в i -му регіоні у фактичних цінах для цілей проведення статичного аналізу;

$КЗР_t^i$ – кількість зайнятих в i -му регіоні;

t – період, для якого проводиться розрахунок.

Розрахунки продуктивності праці на регіональному рівні також здійснюються на підставі офіційних даних статистичного обліку Державного комітету статистики України [2], а розрахунок продуктивності праці на регіональному рівні у прогностному періоді здійснюється на підставі прогностичних даних.

Відповідно до отриманих абсолютних показників продуктивності праці у постійних цінах, розрахованих для цілей проведення динамічного аналізу, з аналітичною метою розраховуються відносні показники, що характеризують зміну регіональної продуктивності праці в часі.

Перелік показників та джерел інформації для розрахунку продуктивності
праці на регіональному рівні

Найменування показника	Одиниця виміру	Умовне позначення	Джерело інформації
Валовий регіональний продукт в і-му регіоні в постійних, або фактичних цінах періоду, для якого проводиться розрахунок (t)	млн. грн.	$ВРП_t^i$	статистичний збірник "Національні рахунки України" ДКСУ
Кількість зайнятого населення в і-му регіоні в періоді, для якого проводиться розрахунок (t)	тис. осіб	$КЗР_t^i$	результати вибіркового обстеження населення з питань економічної активності ДКСУ
Продуктивність праці в і-му регіоні в постійних або фактичних цінах в періоді, для якого проводиться розрахунок (t)	грн./чол.	$ПР_t^i$	$ПР_t^i = ВРП_t^i / КЗР_t^i$
Продуктивність праці в постійних цінах у попередньому періоді (t-1)	грн./чол.	$ПР_{t-1}^i$	$ПР_{t-1}^i = ВРП_{t-1}^i / КЗР_{t-1}^i$
Індекс продуктивності праці за період, для якого проводиться розрахунок (t)	коэф.	$ІПР_t^i$	$ІПР_t^i = ПР_t^i / ПР_{t-1}^i$

Розрахунки відносного показника продуктивності праці на регіональному рівні визначаються як відношення продуктивності праці в і-му регіоні в періоді, для якого проводиться розрахунок (t), до продуктивності праці в попередньому періоді (t-1).

$$ІПР_t^i = ПР_t^i / ПР_{t-1}^i, \quad (2)$$

де $ІПР_t^i$ – індекс продуктивності праці в і-му регіоні в постійних цінах у періоді, для якого проводиться розрахунок (t);

$ПР_t^i$ – продуктивність праці в і-му регіоні в періоді, для якого проводиться розрахунок (t);

$ПР_{t-1}^i$ – продуктивність праці в попередньому періоді (t-1).

Продуктивність праці за видами економічної діяльності пропонуємо розраховувати як відношення валової доданої вартості і-ого виду економічної діяльності в постійних або фактичних цінах періоду, для якого проводиться розрахунок (t), до кількості зайнятих і-ого виду економічної діяльності в періоді, для якого проводиться розрахунок (t) [8]:

$$\Pi^i \text{ВДВ}_t = \text{ВДВ}_t^i / \text{КЗ}_t^i, \quad (3)$$

де $\Pi^i \text{ВДВ}_t$ – продуктивність праці і-ого виду економічної діяльності;
 ВДВ_t^i – валова додана вартість і-ого виду економічної діяльності в постійних або фактичних цінах;

КЗ_t^i – кількість зайнятих і-ого виду економічної діяльності;

t – період, для якого проводиться розрахунок.

На базі абсолютних показників розраховуються відносні показники, що характеризують зміну продуктивності праці в часі. Індекс продуктивності праці визначається як відношення продуктивності праці і-ого виду економічної діяльності в постійних цінах у періоді, для якого проводиться розрахунок (t), до продуктивності праці і-ого виду економічної діяльності в попередньому періоді.

Продуктивність праці на мікрорівні пропонуємо розраховувати відповідно до загальноприйнятій міжнародній практиці та особливостям національної статистичної звітності. Економічна теорія в загальному вигляді визначає продуктивність (productivity) як відношення результату (output) до витрат ресурсів (input) [7].

$$\text{Productivity} = \text{Output} / \text{Input}. \quad (4)$$

Розрізняють однофакторну продуктивність (пов'язують показник випуску з одним показником витрат праці), мультифакторну продуктивність (пов'язують показник випуску з показниками витрат праці і капіталу, які є факторами виробництва) та багатфакторні показники продуктивності (пов'язують показник випуску з рядом витрат). Це

показники продуктивності праці і капіталу та показники багатofакторної продуктивності у формі "капітал – праця – енергія – матеріали – послуги" (KLEMS), яка базується на концепції валового випуску [1, 5, 7].

Наступним етапом методичних рекомендації є розрахунок показників продуктивності праці для міжнародних порівнянь. Для оцінки співвідношень продуктивності праці в Україні та зарубіжних країнах найбільш обґрунтованим можна вважати використання як вхідної характеристики показника ВВП за паритетом купівельної спроможності [3].

У наданій схемі для проведення розрахунку порівняльних даних продуктивності праці в Україні та інших країнах використовуються показники ВВП за паритетом купівельної спроможності відносно кількості зайнятих [8]:

$$\Pi_{ppp}^t = \text{ВВП}_{ppp}^t / \text{КЗ}_t, \quad (5)$$

де ВВП_{ppp}^t – ВВП за паритетом купівельної спроможності;

КЗ_t – кількість зайнятих;

t – період, для якого проводиться розрахунок.

Розрахунок прогнозних показників продуктивності праці на рівні національної економіки передбачає визначення прогнозного значення індексу продуктивності праці на рівні національної економіки в відповідному періоді, а також прогнозного значення продуктивності праці на рівні національної економіки [8]:

$$\text{ПЕ}^{pp}_t = \text{ВВП}^{pp}_t / \text{КЗ}^{pp}_t, \quad (6)$$

де ВВП^{pp}_t – прогнозний валовий внутрішній продукт в економіці в цілому в постійних цінах для цілей проведення динамічного аналізу продуктивності праці або прогнозний ВВП в економіці в цілому у фактичних цінах для цілей проведення статичного аналізу;

КЗ^{pp}_t – прогнозна кількість зайнятих;

t – період, для якого проводиться розрахунок.

Висновки. За результатами проведеного дослідження існуючих методичних підходів щодо вимірювання продуктивності праці було розроблено основні етапи розрахунку показників продуктивності праці, відповідно до інтеграційного підходу управління продуктивністю праці, які містять розрахунки показників продуктивності як на рівні національної економіки, на регіональному рівні, за окремими видами економічної діяльності і галузями промисловості, на мікрорівні управління, а також для проведення міжнародних порівнянь продуктивності праці на рівні національної економіки.

Результати статті можуть бути використані на вітчизняних підприємствах для покращення процесу управління, як продуктивністю праці, так й підприємством в цілому.

1. Калина А.В. Менеджмент продуктивності: навч. посіб. / А.В. Калина, С.П. Калініна, Н.Д. Лук'янченко. – К. : МАУП, 2004. – 232 с.

2. Основні показники розвитку промисловості [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – 2010. Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/operativ2007/pr/oprp/oprp05_u.html (14.03.2010). – Назва з екрану.

3. Програма міжнародних зіставлень. Національні рахунки. Статистична інформація. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (24.11.2010).– Назва з екрану.

4. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / Г.В. Савицкая. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Новое знание, 2001. – 704 с.

5. Семикіна М.В. Науково-методичні засади управління продуктивністю праці // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. – Чернігів, ЧДЕУ, 2010. – Вип. 3. – С. 23-31.

6. Сергійчук С.І. Дослідження методів вимірювання продуктивності праці / С.І. Сергійчук // Вісник ДонНУЕТ. – Донецьк. – 2008. – № 4. – С. 99-100.

7. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение: Пер. с англ. / Общ. ред. В.И. Данилова-Данильяна. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.

8. Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності. Наказ Міністерства економіки України від 26.12.2008р. № 916. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish>. (24.11.2010 р.). – Назва з екрану.